

fantiæ rudimentis, divinis obsequiis manciperant, ut in omni virtutum gratia florentes, alienis, quasi perfectioribus, exemplis institui, minus necessarium habere viderentur. Verumtamen mellituum sanctitatis dulcedinem, quæ cæteris sui temporis sanctus beatus Pater noster Bernardus, tanquam cedrus exaltata in monte Sion, supereminēbat, crebra et certa relatione cognoscētes, tanquam vere mites et humiles corde, nec surda aure prætereuntes illud de Apocalypsi: *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc (Apoc. xxiii)*; priora sua nihili reputantes, sed in anteriora extenti, tanti et tam spiritualis Patris magisterio prona et humillima se voluntate subdidere. Quos etiam pro suæ reverentia sanctitatis idem beatus Bernardus unico semper charitatis amplectebatur affectu. Nunc itaque de reverendissimi Patris Humberti purissima et vere monastica conversatione pauca commemorabimus; de cæteris vero, suo loco, quod Dominus dederit dicemus. Servus Dei Humbertus a puerilibus annis in sanctuario Domini locatus, cum jam per viginti annos in religione strenue Domino militasset, tandem perfectioris et sanctioris vitæ desiderio Claramvallem se contulit, in ipso fere principio domus illius. Ubi tantis virtutum charismatibus efulsit, tantaque mansuetudinis et charitatis gratia decoratus exstitit, ut tanquam unus de numero celestium seraphim universitatem congregationis ferventissima conversatione sua in amorem Dei vehementer accenderet. Ipse etiam sanctæ hujus et a Deo benedictæ congregationis speciali prærogativa benedictus abbas in vertice virtutum stans, neque ab homine religionis incrementa mendicare necesse habens, cum esset tamen doctus unctioe Spiritus sancti humiliora sectari potius quam sublimiora, Humbertum Dei famulum ad imitandum perfectionis exemplum sibi proposuerat, ipsius virtutes admirari satagens, merita ejus magna et sublimia æstimare; ipsum sanctitatis exemplar, religionis formam, monasticæ puritatis speculum reputare, respectu illius conversationem suam nullius momenti pensare, sancti fervoris ipsius intuitu, sua licet ferventissima studia, tanquam minus habentia, diu noctaque castigare, sciens nimirum omnem hominem consideratione infirmorum deficere, perfectorum vero contemplatione quamvis in virtutibus consummatum, propter ipsam sanctæ humilitatis laudabilem curiositatem, adhuc virtutis incrementa reperire. Hinc idem B. Bernardus in quodam sermone suo sic ait: «Utinam, fratres mei, nos peccatores haberemus illam humilitatem in peccatis nostris, quam sancti viri habuere in virtutibus suis!

Impenditur, non solum minime appeteret, verum etiam concedere volentibus nequaquam acquiesceret. Peractis autem in Claravalle triginta circiter annis, felici agone consummatus mortem lætus subiit, non ab ipsa consumendus, sed de ipsa in assumptione novæ vitæ, et tunc in anima, et postmodum in corpore gloriosissime triumphaturus. De cujus transitu beatus Bernardus vehementer turbatus, quid de ejus excellentissima conversatione sentiret, in conventu fratrum quodam sermone declaravit (19).

## CAPUT V.

*Ex illo sermone colligitur consummatum fuisse sanctum senem Humbertum virtutibus.*

Considera, lector, tanquam in brevi tabella, virum perfectæ virtutis coram oculis tuis eleganter depictum, ita ut ex sententia dicere possis quoniam iste beatus vir monachus factus monachi vigilavit in actus: qui hoc quod erat habitu et nomine, solertissima industria elaboravit, ut esset etiam in rei veritate, indignissimum fore reputans vacuo nomine monachi sine virtutis opere gloriari. Sciebat nimirum virtutem gradum esse ad gloriam et vanam prorsus gratiam, fallacemque pulchritudinem, quam non parturiret illa. Idcirco, beatissime Pater Humberte, longe erit a te ironicum illud elogium, quo quidam, qui vacuo nomine monachi absque virtutis opere in vita gloriatu fuerat, post mortem irrisus fuisse perhibetur. Si vestis pulla, rāsū caput, ampla cuculla quemquam justificant: hic homo justus erat. O quantum distat inter lucem et tenebras! quam magnū chaos firmatum est inter filios iræ et filios gratiæ! quam disparē sententiā hinc exeuntes excepiunt fidei religiosi et vere religiosi! Non erat Humbertus de numero fatuarum virginum, quæ acceptis lampadibus suis detestanda negligentia oblitæ sunt oleum secum sumere; erat de numero prudentum, de quo non fuerat adulator, sed verum laudator ipsius dicit quod fuerit compositus supra omnes homines quos viderit in diebus suis, unus idemque perseverans omni tempore et omni hora; pulchre eadem sententiā, licet aliis verbis diffinitionem illam qua poeta sapientem diffinit, repræsentans:

*Constans ipse sibi, totus teres atque rotundus,*  
(HORAT. Sat. lib. II, vers. 85.)

quod est unum eundemque perseverare, et omni tempore et omni hora. Sciendum præterea hunc beatum virum prioratus officio sub S. Bernardo in Claravalle functum fuisse: ad quorum doctrinam exempla virtutum universa Claravallis irrigabatur sicut hortus deliciarum et sicut paradisus Domini, saliebatque in singulis et in omnibus fons justitiæ in acquisitionem vitæ æternæ. Quia vero memoria ejus in benedictione erit omni generationi fratrum, qui in Claravalle Domino servituri sunt, in monumento, quo supra diximus dominum Robertum secundum Clarevallis abbatem positum, quod est sub arcu in muro claustrum prope capitulum, etiam reverendissimi Patris Humberti venerabile corpus reconditum est, ubi et locus qui sacra ejus ossa servat, titulum nominis ipsius præfert, ut proinde fratres in claustris sedentes, et ex lectione ferventissima sanctæ religionis ejus studia cognoscentes, quæ tanta tamque magnifica fuerunt, ut ea literarum monumentis tradere beatissimus Pater Bernardus non dubitaret, simul etiam tumbam sacrorum cinerum ejus præ oculis habentes, incalescant animis, oblivionem fugiant, torporem et negligentiam procul a se repellant: nec omnino nisi per arduos claustralis disciplina labores, coronam monachis propositam se adepturos esse præsumant.

## CAPUT VI.

*De domno Odone, quondam subpriore in Claravalle.*

Fuit quidam de senioribus Clarevallis, Odo (19) Sermon in obitu Humberti.

nomine, subprioratus officium in eadem domo per plures annos strenue administrans, homo vere pauper spiritu et humilis corde; qui a primis fere annis domus illius arduos labores, non solum voluntariæ paupertatis, sed etiam duræ necessitatis, qua in novitate sua domus illa ob penuriam rerum sæpius constringebatur, tam alacriter percucurrat, ut tunc ferventior esse in Dei laudibus notaretur cum corporalibus subsidiis ex aliqua parte carere videretur. Tanta autem inerat ei morum suavitas, tantaque mansuetudinis dulcedine tractabat conventum fratrum, quem priore alias occupato, assidue ducebat et reducebat ad laborem vadens et inde rediens; ut usque hodie sancta illa congregatio memoriam abundantia suavitatis ejus cum gratulatione eruclat. Cum autem fidelis pastor S. Bernardus, ruinis sacri corporis ejus crebrescentibus, magis ac magis ad depositionem vitæ corruptibilis et introitum beatæ incorruptibilitatis approximaret, omnibus Deus, qui humilium vota nunquam despiciat, huic beato Odoni, secundum desiderium cordis sui, concessit, ut ante Patrem sanctum ipse deceret, ne post aurea sæcula, quæ sub tanto Patre jucundissime florerant, ferrea, quæ mox subsecutura erant, lugentibus oculis, videre cogeretur. Quod etiam futurum esse, ita Dominus uni ex fratribus, priusquam fieret, manifesta visione præostendere dignatus est. Aspicebat namque quidem frater in visu noctis: et ecce parabat vir beatissimus Bernardus ascendere Jerosolimam, jamque ipso in precinctu itineris erat. Ad quem venerabilis Odo reverenter accedens, dicebat se præcessurum. Cujus visionis, sic ostensa est veritas, ut prædictus vir Deo dignus ad coelestem Jerusalem, ubi vera visio pacis est, parantem jam egredi, et paulo post subsecutum Patrem sanctum, felici functus legatione præiret. Post prædictam enim visionem idem famulus Dei Odo, molestia corporis tractus, ad extrema pervenit. Ad quem visitandum cum beatus Bernardus ingressus fuisset, videns eum pavere et anxiam, quasi si minus perfecte vixisset, et ob hoc ancipitem adhuc sententiam Judicis expectaret, sic eum allocutus est: « Quid trepidas? quid turbaris, o anima beata? A diebus adolescentiæ tuæ devotum Christo famulatum in multis et magnis laboribus exhibuisti: et exire formidas? Perge, perge securus, ego tibi in veritate dico, quia recto cursu ad Creatorem tuum pervenies, et sanctus coram ipso apparebit. » Qua consolatione dilecti Patris sui humilis Odo roboratus, placidiori vultu ad exitum tendens, est post modicum hominem exuens, mortem perdidit, et vitam veraciter apprehendit. Ut autem Pater sanctus sententiam, quam de eo protulerat, piæ humilitatis obsequio veram esse comprobaret, corpore sancto adhuc in area jacente, antequam ad lavandum deferretur, reverenter accedens, funeri Deo digni vestigia sacra devote osculatus est, patenter cunctis ostendens quanto honore digni sint, qui in exercitiis regulæ, quam professi sunt, sine dissimulatione exercentur, et in via mandatorum Dei, sicut in omnibus divitiis, delectantur. Benedicti corporis ejus exuvie in monumento, quo piæ memoriæ Humbertum locatum diximus, ob reverentiam sanctitatis ipsius, recondite sunt, ubi felici pauseatione requiescens, Salvatorem expectat Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis ejus configuratum corpori claritatis suæ (Philipp. III). Dicit Psalmista loquens ad Dominum: *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? Psal. xciii.* Si enim dici liceat, quid est electi Dei omnis pressura, doloret angustia presentis temporis, nisi quedam fictio laboris? Momentaneum namque et leve tribulationis eorum que in presenti est, immensum pondus gloriæ operatur in eis sublimitate æternæ vitæ (II Cor. IV); ad quam venerabilis Odo jam nunc in anima perve-

nisse, et postmodum in corpore perverturn esse, certissime speratur.

## CAPUT VII.

*De domno Guericco quondam monacho Clarevallis, postea Igriaci abbate.*

Sanctæ recordationis domnus Guericco quondam abbas Igriaci, dum adhuc sub disciplina beati Bernardi monachus esset in Claravalle, et regalibus sacre doctrinæ uberibus lactaretur, haud degenerem se tanti patris filium moribus et vita probabat. Tanto siquidem sublimius arcem virtutum conscendere didicerat, quanto secretius, magno Dei munere, de incorruptionis titulo testimonio conscientie gloriabatur. Sicut enim ii, quibus secreta tanti viri nosse datum fuerat, astruebant, immaculatam incorruptionis tunicam, duce gratia, usque ad exitum vitæ conservavit. Porro quantæ puritatis et integritatis fuerit vita et conversatio ejus, quamque purissimum sanctæ devotionis thymium quotidie Deo in ara cordis incenderet, Dominus gloriosus et manifestis indicibus declarare dignatus est. Accidit namque quadam vice ut ad lectionem in vigiliis legendam ascriptus esset. Cumque se moveret de stallo suo ut ad gradum presbyterii veniens, sicut moris est, inclinaret, alius quidam spiritualis monachus, qui sanctorum ejus in Domino studiorum curiosus scrutator esse solebat, non livoris vel invidiæ peste tabescens, sed ut exemplis ejus ad meliora provocaretur, observavit eum. Itaque inclinante eo devote ante gradum presbyterii, ecce angelus Domini de cælo veniens, supradicto fratri spirituali cernente, veste candidissima et splendissima induit eum; et per medium chori reverenter deducens, usque ad analogium cum eo ascendit; et stans juxta eum quousque totam perlegeret lectionem, cum multa reverentia ministro officio functus est. Qua perlecta, rursus per medium chori eum deducens usque ad gradum presbyterii processit est illoque satisfactionem, quæ post lectas lectiones ante gradum fieri solet, faciente, angelus Domini recepta veste cælesti ab oculis hæc videntis sublatus est. Frater autem ille, cui tanta dignatione gratiæ Dei tam secretum divinæ benignitatis donum cognoscere datum fuerat, de gloriosa hac visione multum edificatus, didicit, ipsum de quo talia videre meruit, vere esse Dei famulum, qui angelicæ puritati approximans, tanquam Benjamin amantissimus Domini, tota die cum illo in thalamo sanctæ contemplationis moraretur. Succedenti vero tempore venerabilis Guericco factus abbas Igriaci, qualem se exhibuerit, quam strenue officium sibi commissum adimpleverit, non est nostræ parvitas edicere. Plane quam sanæ et uberis doctrinæ fuerit, luculentissimi atque discretissimi et vere spirituales sermones ejus, quos in solemnitatibus præcipuis in conventibus fratrum fecit, et a cantore ejusdem ecclesiæ excepti sunt, manifeste declarant. Cæterum supernus ille artifex, qui pressuris et tensionibus variis solet polire vasa misericordiæ, ut discernantur a vasis iræ, continuis et gravibus infirmitatibus hunc famulum suum laborare permisit. Quas ille incommoditates patientissime tolerabat, sciens nimirum tanto se in futuro gloriosorem de summi Regis manibus coronam percepturum, quanto alacrius in presenti certaminis agone desudasset. In hoc tamen nimis contristabatur, et semetipsum valde humiliabat, quod pene continue conventum fratrum deserere, et in infirmiori jacere, causa debilitatis suæ, cogebatur; nec poterat ita fratribus suis exemplum quotidiani laboris præbere, sicut verbum sanctæ prædicationis impendere. Verum quidquid minus habebat de exercitio corporali, totum sinceræ pietatis affectus, et ardens in Deum devotio supplebat. Conqueritur ipse debilitatem et insufficientiam suam in quodam sermone

suo, ita dicens (20): « Amici venerunt ad me de via; sed non habeo, quod ponam ante illos. Non sum medicus, et in domo mea non est panis. Ideo dicebam ab initio: Nolite me constituere principem. Non enim debet praeesse, qui non potest prodesse. Quomodo autem prodesse potest, qui nec medicus est, nec panem in domo habet, id est, nec artem novit, qua sciat curare, nec doctrinam, qua sciat pacescere? Haec quidem dicebam, sed heu, non audistis me; principem enim constituistis me. Supererat igitur, ut quia non potui effugere periculum, confugerem ad remedium, et audirem super hoc illud Sapientis consilium: *Principem te constituerunt, esto inter illos quasi unus ex illis* (Ecl. xxxi). Sed vae mihi, neque hoc ipsum relictum est mihi. Sicut enim imperitia prohibet esse super alios, sic imbecillitas esse non patitur inter alios; et sicut spiritu non sufficio ad ministrandum verbum, ita corpore deficio ad praebendum exemplum. Qui igitur idoneus non sum nec praesse, nec coesse; ubi potero esse, nisi ultimum et tutissimum eligam locum, scilicet omnibus subesse? Et hoc quidem valeo; humilia, imo vera, de me sentiendo; nihilque me prohibet, imo plurimum veritas ipsa monet subesse cunctis animo, licet praesse cogar officio. Tu Domine Deus, ipse es, qui subesse mones; et nihilominus praesse jubes. A te expeto ut humilem simul et utilem in injuncto me facias ministerio: humilem, vera de me sentiendo; utilem, recta de te loquendo. Illud inspira cordi, hoc ministra ori. Da sermonem rectum et bene sonantem in aperture oris mei, qui dixisti: *Aperi os tuum, et implebo illud* (Psal. lxxx): ut omnis familia tua benedictionibus repleatur. »

## CAPUT VIII.

*Quanta districtione domus abbas Guericus conscientiam suam in obitu suo discussit.*

Perpende, lector, sinceritatem conscientiae sanctae viri hujus, qui tam fiducialiter sibi facile esse pronuntiat, quod paucissimis et perfectissimis divina concedit benignitas, cunctis videlicet animo subesse, quamvis cogantur officio praesse. Cum autem fidelis servus Domini Guericus, fidelissima distributione conversis suis annona domini sui dispartita, plenus dierum et virtutum transiturus esset de hoc mundo ad Patrem, tactus aegritudine, ipsiusque aegritudinis molestia ingravescente, ad extrema deductus est. Curiosius vero cunctos angulos conscientiae suae eo discutiente, ne si quid forte esset perperam gestum et inemendatum, districtum sibi Judicem offensum redderet, et malignis spiritibus occasionem calumniandi praebet, recordatus est libelli Sermonum quem fecerat, simulque memoriae occurrit Patres statuisse nullum absque generalis capituli licentia libros facere debere. Et graviter ingemiscens, convocatis fratribus dixit: En fratres, dum vestris profectibus invigilare vestraeque petitioni parere studui, crimen inobedientiae, quod, testante sancto Samuele (I Reg. xv). quasi scelus idololatriae est, incurri. Libellum nempe Sermonum, quem rogatu vestro dictavi, temerarie nimis absque capituli generalis licentia edere praesumpsi. Quapropter quantocius illum afferentes, igne cremate, ne pro culpa inobedientiae ultmicibus gehennae flammis tradar consumendus. Dei vero providentia accidit, ut jam in aliis quaternulis transcriptus esset liber: Deo aliquid melius pro nobis et in hoc disponente, ne videlicet sancta Ecclesia, ipsius et praecipue Cisterciensis Ordo, tanta eruditionis gratia privaretur. Mirabili namque temperamento ita litteralis scientiae lepos in volumine illo tumet; et Christianae simplicitatis humilitas sic in eo resplendet, ut non modo minime onerosus, verum etiam gradiosus valde sit legentibus. Porro

(20) Serm. in Rogation.

agnitum eloquium Domini vehementer, quod in sermonibus illis invenitur, ita movet, afficit et accendit legentem, ut durissimus corde sit, qui non ex eorum lectione compunctus, ad meliora proficere studeat. Sic itaque justus et timoratus servus Dei, delicto, quod conscientiam ejus remordebat, severa examinatione correcto, alacrius jam et propensius ad caelestia suspirabat, Christi Domini jucundissimam et beatissimam praesentiam votis et desideriis sacrae devotionis requirebat: qua etiam post modicum, misera mortalium consortia relinquens, sic ut pie credimus, satiari promeruit.

## CAPUT IX.

*De domno Roberto monacho Claravallis, postea abbate.*

Domnus Robertus quondam Donius-Dei abbas, et S. Bernardi secundum carnem propinquus, in adolescentia sua jugum Domini suave et onus ejus leve apud Cistercium suscepit, postmodum vero reverendissimo viro Dei Bernardo primo Claravallis abbate constituto, sub ipso in eodem cenobio caelestibus disciplinis instituebatur. Cumque deberetur a pio Patre carnis incentiva sacris orationibus repellere, petulantes et inquietos adolescentiae motus labore manuum, vigiliis et jejuniiis edomare, delicatus adolescens pusillanimitate victus, sacrorum quoque exercitiorum assiduitatem pertaes, minus patienter verbum post tergum momentis audiebat. Interea Cluniacenses fratres audientes, quod idem adolescens Ordinis Cisterciensis se reddidisset, indignati sunt vehementer, asserentes eum hoc juris ratione nullo modo facere potuisse; quippe quis ipsorum monasterio a parentibus suis, secundum Regulam S. Benedicti, puer promissus fuisset, in astipulatione etiam suae assertionis monstrabant terram, quam a parentibus ipsius cum eo Cluniacensi monasterio fuisse donatam memorabant. Cumque auctoritate B. Bernardi premerentur, ne eum publice repetere praesumerent, ad callidiora sese argumenta vertere. Missus est namque prior quidam ab ipso summo priore magnae illius domus, ut, si fieri posset, blanditiis et suasionibus suis juvenem illum circumveniret, quatenus, abdicato Cisterciensi Ordine domoque Claravallis relicta, spontanea voluntate Cluniacum se transferret. Veniens itaque memoratus prior Claramvallem, speciem pietatis, quam foris in vultu et habitu praetendebat, intus habere credebatur. Sed heu, nusquam tuta fides, ideoque fallimus omnes. Heu vae illud, quod intentatur peccatori terram ingredienti duabus viis (Ecl. iii) ejus cor et cor diverberat conscientiam, in ipsa quoque religione (quod sine gemitu dicere non possumus), dupliciter et maledictionis spinas germinare quandoque deprehenditur. Hic enim, de quo loquitur, prior, conversione magistros fratrum, petebat sibi dari licentiam loquendi fratri Roberto, gratia visitandi et consolandi eum se velle testatus. Sed quis hoc talis viro negaret? Qui non crederet novum Christi tirunculum de tanti senis aedificatoris verbis virtutis incrementum capere, quo validior ad vitia propulsanda efficeretur? Sed heu, pelle sub agnina deprehensa est mens lupina; et qui credebatur ad virtutem provocare, suadet rudi adhuc militi stationem suam deserere, arma projicere; nec tam spontanea quam misera voluntate crudeli hosti ultro se tradere. Quid plura? suadet et persuadet delicato adolescenti duos Claravallis labores fugere, Cluniacensium mollia carnemque magis quam spiritum redolentia instituta capessere. Sequitur itaque oviscula lupum, nesciens se in horrendum apostasiae ruere barathrum. Venerabilis autem Pater Bernardus, licet factum hoc aegerrime ferret, dissimulavit tamen ne laudentibus se vel in aliquo talionem reddidisse videretur. Postea vero quam aliquandiu dissimula-

vit, eundem fratrem statuit per epistolam revocare. Quo dictante domnus Guillelmus Rievallis postea monasterii primus abbas, in membrana scribens eandem excipiebat epistolam. Erant autem ambo pariter sub dio sedentes. Ad dictandum quippe secretius, septa monasterii egressi fuerant. Subito autem inopinatus imber erupit, et is qui scribebat, sicut ipso referente didicimus, chartam reponere voluit. Ad quem Pater sanctus: « Opus, inquit, Dei est; scribere ne timeas. » Scripsit ergo epistolam in medio imbre, sine imbre. Cum enim undique plueret, chartam expositam virtus operuit charitatis; et quae dictabat epistolam, schedulam quoque pariter conservabat. Et haec quidem epistola ob tam grande miraculum in codice epistolarum ejus a fratribus non immerito prima est ordinata. Hujus vero epistolae textus hic erat: *Satis et plusquam satis, sustinui, dilecte fili Roberte, etc.*

## CAPUT X.

*Quanti periculi sit, professum Cisterc. Ordinis ad alium Ordinem declinare.*

Accepta itaque et perfecta hac epistola, frater ille, mox ut diligentis se abbatis et propinqui sui characterem recognovit, pendens quam intimis charitatis visceribus calamum tinxerit, simul etiam considerans quam dissimilibus studiis, in loco ubi tunc manebat, et illo quem inconsulte reliquerat, viveretur, compunctus respicit et, licet sero, se errasse, vel potius ab aliis, in errorem missum ingemuit. Spiritum denique libertatis tota mente concipiens, locum quem inordinate petierat, ordinate deseruit; et Claramvallem rediens, sub disciplina beati Patris Bernardi in tantum profecit, ut succedentibus virtutum incrementis, Domus Dei postmodum sit abbas constitutus. Perspicue docemur hoc exemplo omnem hominem Cisterciensem Ordinem professum, nequaquam absque gravi periculo animae suae ad alterius religionis vel Ordinis professores declinare posse: imo, ut, quod verum est ingenue fateamur, majus bonum, quod enerviter deserit, perdit; et minus bonum, quod majus eligendo, sibi illicitum fecit, minime consequitur; insuper etiam fedissimo apostasiae caetero inustus perpetuae confusionis notam, nisi respiciat, non evadet. Ut autem assertioni nostrae, remoto dubietatis scrupulo, fides adhibeat, quoniam in oratorum testium stat omne verbum, aliud exemplum in astipulatione veritatis subnectimus. Abbas quidam de filiis Claravallis in partibus Italiae abbatizans, licet alias religiosus, pro quadam tamen culpa sua ab officio praelationis depositus est. Quam dejectionem suam minus patienter ferens, quam deberet, indiscreto quoque dolore stimulatus, Ordinem Cisterciensem deseruit, et Cluniacum se contulit. Ubi dum aliquanto tempore in simplicitate cordis sui Domino secundum ordinis illius instituta serviret, Deus qui solus simplicitatem cordis intuetur, praeteritorum laborum ipsius, quos in Ordine Cisterciensi desudaverat, recordatus, per revelationem ei insinuare dignatus est, quod nequaquam in Ordine illo animam suam salvare posset; quippe qui etsi in oculis hominum in minori honore stare videretur, ante conspectum tamen ipsius a majori bono infructuosum sibi fecisset. Haec itaque revelatione senex ille salubriter admonitus gratiae Dei se tam misericorditer ab errore suo revocanti nequaquam ingratus exstitit; sed continuo a praecipitio praevagationis pedem retrahens, Claramvallem quantum citius rediit; ibique de praeterito errore suo penitens

(21) Visitationem hanc referens Casarius, pro S. Elizabeth S. Annam ponit. Sed cum librum Claravallis laudet huic auctori notum, errare creditur ipse.

tentiam agens, et deinceps vitam suam in sancta conversatione consummans, beato fine quievit.

## CAPUT XI.

*De Rainaldo monacho, qui vidit B. Mariam fratres metentes visitantem (21).*

In cenobio Claravallis fuit monachus quidam religiosus et honorum memoria dignus, nomine Renaldus, vir bonae simplicitatis, timens Deum et retinens innocentiam suam ab infantia sua usque ad senectam. De hoc senior ille, quem supra diximus de religiosis personis Ordinis nostri, praecipue de senioribus tam monachis quam conversis suae Claravallis, plura litterarum monumentis tradidisse, quae eadem fide qua ille ea expressit, nos inseruimus, ita scribit: « Vir Domini Renaldus, licet ante conversationem suam per triginta annos et in habitu saeculari degeret, non tamen saeculariter vixit, sed operibus pietatis insistens in corpore suo glorificare et portare Deum sollicitus fuit. Nam inter caetera bona, quae corde integro faciebat, etiam corporis integritatem Domino dedicavit, cujus opitulante gratia incerta libidinum, et carnis spurcitas, ab utero matris suae usque ad diem mortis, impolluta calle transivit. Suscepto autem monastico habitu in monasterio Sancti Amandi, viginti et octo amplius annos ibidem in sancta conversatione transegit: ubi et sanctitatis suae non parvum specimen omnibus dedit. Inde majore virtutum ardore flammecens, ad domum Claravallis Dei emulatione se contulit, antea tamen praemonitus a Deo revelationibus multis. Quantos vero labores, quantasve molestias, a fratribus Ordinis illius, dum felicitibus ejus actibus inviderent, et ab istiusmodi proposito cum avertere cuperent, beatus iste pertulerit, supersedeo dicere, dum legentium taedio volo consulere. Suscepit autem in Claravalle, illico ad novam militiam viriliter se accinxit, et ex milite veterano fortissimum se nobis tironem exhibuit; in laboribus, in vigiliis, in jejuniiis, caeterisque sanctae disciplinae obsequiis, seipsum tota die mortificans. Habebat autem incessanter orandi studium, et in oratione mirabilem vim lacrymarum. Quadam igitur die cum in laborem fruticosa messis cum caeteris exisset, segregatus paululum a conventu, cum magna animi delectatione coepit intueri metentes, secum reputans pariter et admirans quia videlicet tot sapientes, tot nobiles et delicati ibidem viri propter amorem Christi laboribus atque aerumnis seipso exponerent, et ferventissimum solis ardorem cum tanta alacritate susciperent, ne si in horto deliciarum suavissimae fragrantiae poma decernerent, vel mensa lautioribus epulis plena deliciosissime convivarent. Inde ergo protensis in caelum oculis ac manibus, gratias Domino referebat, quod eum tanta multitudo, quamvis indignum et peccatorem, adjunxerat.

Dum haec et similia animo volveret, et praemensiore letitiae seipsum vix caperet, in subito apparuerunt ei quasi tres matronae venerabiles, vultibus roseis et candidis vestibus renitentes, quarum una, quae praecedebat, veste fulgenter, forma venustior et statura procerior apparebat. Decendebant vero de monte propinquo; et appropinquabant conventui fratrum, in ipsius latere montis fruges metentium. Quas cum ille vidisset, praenimia admiratione turbatus et obstupefactus, erupit in vocem hujusmodi: « Domine Deus, inquit, quae nam sunt istae feminae, tam formosae, tam reverendae, quae, praeter aliarum consuetudinem feminarum, conventui nostro appropiunt? » Et dum talia diceret, astitit ei quidam veneranda canitie, stola candida cooperatus, qui dixit ad eum: « Major illa, quae caeteras praecedit, ipsa est virgo mater Jesu Christi Maria; aliae, quae sequuntur, sunt S. Elizabeth, et S. Maria Magdalena. » Ille vero cum audisset matrem Domini nominare, commota sunt omnia viscera ejus super pletate nominis illius, quam vehementer

amabat, iterumque percunctatus est dicens : « Et quo tendit, domine mi, quo tendit Domina nostra? » Cui ille respondit : « Ad visitandum messorum suos venit. » His ita dictis, persona quae loquebatur repente disparuit. Quo viso vir Dei plus magis intra se stupuit. Et reductis oculis ad sanctam Dei genitricem, et ad comites ejus, attonito visu intendebat in eas. Illae autem moderatis gressibus incedentes, venerunt una post aliam usque ad conventum. Quae cum introissent, separate ab invicem deambulando cœperunt, tanquam gratia visitationis, huc atque illuc, inter monachos et conversos. Et dum ita facerent, tandem ab oculis intuitis evanuerunt, seque in caelos unde venerant receperunt. Porro vir Dei hærebatur fixus ; et de loco moveri non poterat, usquequo miraculum finiretur. Quantum vero de hujusmodi visitatione profecerit, quantumque in amorem Dei, et ipsius beatissimae Dei genitricis exereverit, æmulanda conversatio ejus, et quotidiana virtutum incrementa monstrabant. Multas quidem et alias revelationes sæpe divinius accipiebat : quas tamen ad devitandum cœnodoxiae vitium, reticere quam dicere maluit. Nam et hanc eandem, quam per octennium fere silentio presserat, parvo tempore, id est quadraginta, si bene memini, diebus ante obitum suum invitus, et quodammodo coactus, mihi, licet indigno, tali occasione patefecit. Quadam siquidem die, cum de salute animarum ambo familiariter loqueremur, ego sciens eum virum justum et sanctum, et a Domino sæpius visitatum, in ea confidentia, qua illum diligebam, et me ab illo diligere sentiebam, ausus sum sciscitari et petere aliquid ab illo. Itaque propter amorem Christi, et propter miserationes ejus, cepi illum medullitus obsecrare, ac vehementer insistere, ut ad honorem Dei unam aliquam ex suis consolationibus mihi manifestaret, illam scilicet de qua me magis ædificandum censeret. Tali igitur obsecratione compulsus, supradictam visionem mihi narravit. Sed quo tandem affectu? Testis est ipse Deus quanto timore et tremore, quanta lacrymarum inundatione, quantis gemitibus et suspiriis ea protulerit, ita ut gemitus et singultus a fundo cordis erumpentes, vocem loquentis sæpius interrumpere, tanquam si eadem hora ipsam cerneret visionem.

Evolutis autem postea diebus quatuordecim, apparuit ei per visum Domina angelorum, incidens ac præparans ei ornamenta candida et pretiosa, quibus in proximo vestiendus erat. Quæ cum præparasset, colligavit in unum, et recedens detulit ea secum. Quod cum vidisset, subsequens est eam, et clamabat post tergum ejus dicens : « Eia, mi Domina mea desiderantissima, quando habiturus sum ista quæ mihi præparare dignata es ornamenta? » Cui sanctissima Dei genitrix ait : « Quando venies ad me, tunc recipies ea. » O visio læta ! o promissio certa : quæ utique tanto certior exstitit, quanto celerius exhibitæ fuit. Mane igitur facta, introivit ad me ille Dei servus, tanquam infirmum visitaturus. Ego enim tunc ægrotabam pene usque ad mortem ; et erat languor fortissimus, ita ut de sospitate mea etiam medici desperarent, et ob hoc die præcedenti fui inunctus oleo infirmorum : quia credebant me concito moriturum. Ille vero cum venisset ad me, multo pietatis affectu compassus est mihi : et ut posset me aliquatenus consolari, retulit mihi istam, quam in eadem nocte viderat visionem, reputans scilicet atque denuntians, quia non propter ipsum, sed propter me facta fuisset ad eum. Erat enim humillimus corde, et nihil, tale præsumens de sua sanctitate. Cui ego mox respondi : « Noli, quæso, pater amantissime, noli benedictionem tuam interpretatione sinistra a te alienare. Ornamenta, quæ tibi sunt cœlestis præparata, nunquam alterius erunt ; sed miserante Deo salva tibi et integra permanent. Tu vero piissimam illam vitæ triticem tuam in-

stanter efflagita, ut in beneplacito misericordiae suæ alia quæcunque voluerit mihi præparare indumenta dignetur. Potens enim atque benigna est, dives in omnes, qui invocant illam. » Quid multa? Ego, qui morti proximus æstimabar, vellem nollem, revocatus sum ad tolerandas vitæ hujus ærumnas ; ipse vero, qui sanus videbatur atque incolumis, non amplius quam viginti quinque diebus postea supervixit. Qui tandem, cursu vitæ feliciter exacto, corruptibilis carnis indumenta deposuit, et stolam immortalitatis per beatissimam Dei matrem, cui devote servierat, juxta fidem promissionis illius, absque dubitatione recepit. Non est autem silentio prætereundum quod iste vir, ante diem sextam, suæ dormitionis, dum in ecclesia solus post completorium orationi instaret, repente pulsata est in auribus ejus tabula defunctorum duobus ictibus tantum. Quo ille audito, statim exsiliit, et petiit infirmatorium, putans ibi aliquem de fratribus infirmis esse moriturum. Sed dum certius cognovisset nullum ibi tunc in extremis positum, venit ei in mentem quod ipse esset propter quem signum hoc factum fuisset, et quod in sonitu tabulae suae migratio significaretur. In hac igitur memoria mortis subito totus infremuit, invasitque eum tremor atque horripilatio carnis, et cepit illico febricitare, et in gravescente morbo, tandem ad extremam pervenit. Porro beatæ Virginis matris salutationem, quam antea semper frequentare solebat, quando lecto decubuit, pene incessanter corde et oreolvebat, atque cum verbis ejusdem dulcissimi oraculi felicem animam exhalavit. Contigit autem conversum quemdam religiosæ conversationis et boni testimonii virum, ipsa die migrare ad Dominum, ita ut amorum exsequiæ simul celebrarentur, et in eodem mausoleo ambo pariter tumularentur. Et dum ista fierent, viro cuidam spiritali demonstratum est in visione quod duo pulcherrima templa fabricarentur in Claravalle, unum in infirmatorio monachorum, alterum in infirmatorio conversorum ; sed primum illud hoc altero longe nobiliter erat, atque honestius, vel venustius. Constat igitur quia in gemina constructione templorum, et in gemino ictu tabulae mortuorum, designata sit evidenter pretiosa in conspectu Domini mors amorum. Templorum autem differentia meritorum distantiam indicat quia, quamvis utrumque sanctum, tamen alterum altero sanctiorem existere, credimus apud Deum, de cuius misericordiae thesauris tantum quilibet eorum accepit, quantum mater gratia impertiri dignata est.

## CAPUT XII.

*De monacho qui tabulam in signum mortis suae audivit.*

Eodem mense, quo prædictus Dei servus migravit ad Dominum, contigit ibidem tale aliquod factum. Erat in eodem monasterio sacrista, nomine Gerardus, vir bonis moribus pollens et bene religiosus. Hic, juxta prophetæ consilium (*Thren. III*), jugum Domini portavit ab adolescentia, et levavit se super se, quoniam, cum adhuc tenellus esset et fragilis, manum suam ad fortia misit. Lactatus itaque mammilla regum, et casta disciplina feliciter educatus, crevit atque profecit semper in melius, et magno Dei munere carnis corruptionem, sicut familiares ejus testantur, nunquam fuit expertus. Appropinquante autem hora, qua de mundo ad Deum transire debebat, die quadam cum in ecclesia post Completorium more solito remaneret, factus est repente sonus in auribus ejus, ac si tabula morientium crebris ictibus percuteretur. Quod cum ille audiret, putavit quempiam fratrum in infirmatorio tunc obire. Post paululum vero, ubi certissime comperit quia sonitus illi nullus hominum fecerit, subiti animi tabula illa prognostica, quam vir Dei Renaldus ad indicium suæ dormitionis audiverat. Jam enim exierat sermo iste inter fratres, et stupidos at-

tonitosque reddiderat universos ; et dum ista recogitaret, ascendit in cor ejus quod ipse per signum illud mortis debuit solveretur. In hac autem memoria mortis subito pili carnis ejus inhorruerunt, et timor et tremor venerunt super eum. Protinus ergo invasit eum peremptoria febris, et infra decimum diem consumptus, feliciter emigravit. De cuius pia devotione illud silere non possumus, quod quasi divinitus factum ab eo, vel potius in eo miraculum vidimus et gratulati sumus. Nam cum ultimum spiritum traheret, et jam vires loquendi non haberet, tribus aut quatuor fere horis manus junctas atque protensas tenuit immobilis contra crucem, ac si aliquo fune colligatae essent ; et cum cætera corporis membra huc atque illuc, urgente dolore, crebris jactaret, manus tamen, quas, ut diximus, tendebat ad crucem, nunquam ab invicem separavit, nunquam amplius ad se retraxit, et quid vivens sæpius actitasset, etiam mortuus indicavit.

## CAPUT XIII.

*De servo Dei Petro, qui Dominum Jesum tempore sacrificii in altari videre solitus erat.*

Inter cæteros qui in beata illa domo Claravallis, exemplis, exhortationibus et orationibus sanctissimi Patris nostri Bernardi, in robur spirituale evaserant, et virtutum arcem conscendere didicerant, senex quidam erat, nomine Petrus, cognomento Tolosanus, vir multæ puritatis magnæque devotionis. Huic unum semper a puero studium atque desiderium fuit, seipsum crucifigere mundo et mundo sibi. In juvenili autem ætate, antequam Cisterciensi Ordini se submitteret, habitavit in solitudine, jejuniis et laboribus multis veterem hominem in se mortificans, et sacrificium spiritus contribulati quotidie Domino in ara cordis immolans. Denique herbis agrestibus et pane lexivæ confecto jugiter utens, multo ibi tempore Christo militavit, et innumera bella tentationum a spiritibus malignis, protegente se Deo, fortiter superavit. Postea autem, comperta celebri fama de sanctitate beati Bernardi abbatis, atque ipsius monasterii Claravallis cum magno spiritalis desiderii fervore ad eundem locum se contulit, quatenus in tanta congregatione justorum, velut in tabernaculo Domini, in securitatem et absconsionem a turbine et a pluvia tutior viveret, sub disciplina prædicti Patris, quod sibi deerat perfectionis, consecutus, ubi etiam per multos annos Christo Domino feliciter serviens, usque ad exitum vitæ suæ perseveravit. Huic autem, cum adhuc vivens esset, Dominus per visionem apparere dignatus est, residens in throno sublimi et sanctorum millia cum eo. Videbatur autem ei quod ad iudicium coram Domino duceretur. Cumque tremendæ majestati præsentatus fuisset, pavidus ac tremebundus procidit ad pedes sedentis in throno, flagitans, ut sui misereretur. Dixit autem illi Dominus : « Quid tibi vis faciam? » At ille : « Domine, ut salvus fiam. » Et Dominus ad eum : « Vade, convertere cito ad servitium meum, et in eo jugiter persevera ; nec deerit tibi salus quam postulas. » Hanc ergo promissionem firmissimum pignus aeternæ salutis habens servus Dei Petrus, mundum perfecte deseruit, et se totum divinis obsequiis mancipavit.

Accinxit itaque fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum ad expugnandas nequicias spirituales, quæ illum postea multis diebus et annis acriter impugnarunt. Super omnia vero spiritum fornicationis infestum tolerabat : qui eum tam dormiendo quam vigilando, magnis tentationum aculeis continue stimulabat. Propter quod sibi mespi vehementer indignans, in labore et ærumna in vigiliis et jejuniis multis, aliisque poenitentiae cruciatibus carnem suam incredibiliter affligebat, ita ut

(22) Hanc etiam eunuchizationem Cælarus referens, in circumstantiis fallitur, ut ad Distinct. ejus 4 videre est, in tom. II Biblioth. Cisterc.

mente turbatus, abscondere sibi virilia plerumque proponeret, cum aliunde tentationis remedium invenire non posset. Sed neque hoc silendum quod hostis ille antiquus multoties ab eo in diversis formis videbatur. Una siquidem vice apparuit ei sub humana effigie in choro Claravallis oculis ardentibus et vultu terribili. Erat autem statura enormis atque deformis valde. Qui etiam indutus erat cuculla nigerrima, cujus manicæ decurtatæ erant, et vix usque ad cubitos pertingebant ; reliqua vero brachiorum pars discooperata erat. Venit ergo et stetit ante hominem Dei, ille, malignus apostata, superbo oculo respiciens illum, et quasi indignans quod suggestionibus ejus tam pertinaciter reluctaretur. Porro vir Dei stupidus animo, tanquam vincitus tenebatur, ut se movere non posset. Tandem visitante se Deo, signo Dominicæ crucis se munivit, cuius virtute perniciosum monstrum evanescens nihil eum nocuit, nisi quod tentationis auxit incendium. Evolutis autem postea diebus paucis, apparuit ei in eodem loco, figuram belluæ monstruosæ præterdens : quæ parum leoni sævo, partim aquilæ rapaci similis esse videbatur. Stabat vero contra fortissimum athletam pervicax monstrum, acriter imminens illi, rabidoque hiatu efferebatur in eum, quasi vivum devoratura. Sed divina virtute reprimebatur, ut eum tangere non valeret. Tunc demum ad invocationem nominis Christi phantastica bellua repente disparuit. Qua recedente illico vir Dei tantum supradictæ passionis incendium pertulit, ut evidenter agnosceret ibi præsentem fuisse illum de Isaia iabrum, qui sufflat in igne prunas (*Isai. LIV*). Unde quia vidit violentiam tentationis patientiæ suae modum excedere, definito consilio statuit seipsum abscondere, malens in hac parte apud Deum periclitari quam in barathrum luxuriæ labi. Jamque nihil aliud exspectabat, nisi ut novaculam, vel aliud quodlibet ad hoc idoneum feramentum reperire posset. Verum misericors et miserator Dominus ; ille adjutor in opportunitatibus, in tribulatione (*Psal. IX*), ille qui solus laborem et dolorem considerat, famulum suum noluit in tanto agone deserrere ; sed fecit cum tentatione proventum, ut sustinere posset (*I Cor. x*).

Itaque dormienti apparuit angelus Domini in forma juvenis, dicens se medicum esse peritum, et ejus rei gratia advenisse, ut eum secaret, et ab illa passione sanaret. Quod ille grate accepit et voluntati ejus in continentia seipsum exposuit. A quo dum incideretur, tolerabat in omni patientia secantis manum et doloris acerbiter. Cumque evigilasset, amputationem illam in se abscissam, ita ut nihil omnino molestiæ postmodum ex ea sentiret divinæ gratiæ, sicut dignum erat gratias referens curavit tanto alacrius currere viam mandatorum Dei, quanto bonitatem ipsius in suis tentationibus largius experiri moruerat (23). Ab hoc itaque tempore, extinctis in eo passionum carnalium incentivis, cepit illum Dominus in benedictionibus dulcedinis suæ visitare, et implere splendoribus animam ejus (*Isa. LVIII*), ita ut ex sententia dicere posset : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (*Psal. xcii*). Ex tuoc ergo, et deinceps, increpante Domino feras arundinis (*Psal. LXVII*), quieverunt ab eo penitus stimuli carnis, et requievit super eum Spiritus universæ consolationis. Magnificavit enim Dominus misericordiam suam facere cum illo (*Psal. cxxv*) thesaurizans super eum jucunditatem et exultationem, atque in bonis omnibus satians desiderium ejus. Quem enim diu portaverat vino salubris amaritudinis, postmodum inebriare dignatus est nectare suavissimæ contemplationis. Inter cætera